



شورای عالی حوزه ی علمیه ی قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه ی خواهران
مدرسه ی علمیه زینبیه
شهرستان فارسان
عنوان

حقیقت جهاد در ابعاد زندگی انسان

نگارنده

فتانه رحیمی

پاییز ۱۳۹۷

چکیده

یکی از قوانین حاکم بر هستی که خود بیانگر آفریدگار یگانه و یکتای جهان است این است که همه جانداران طبیعت برای ادامه ی حیات و تکامل خویش دارای نوعی نزاع و جنگ هستند. دانه ی گندم که توده‌های خاک را بر کنار زده و سر از خاک برداشته به سوی خورشید تکامل می‌یابد شب سیاه و تاریک خود را مبدل به نور و حیات می‌کند دارای نوعی وسیله دفاعی و تهاجمی است که مواقع رشد خود، یعنی خاک و سنگ ریزه‌ها را از بین می‌برد و رشد می‌یابد. انسان نیز برای پاسداری از حریم مکتب، دین، عقیده، ایمان و هم چنین دفاع از خود، خانواده، وطن و نوامیس به نبرد برخواهد خواست. زیرا هیچ انسانی حاضر نخواهد بود تجاوز دشمن و ظلم و بیدادگری را به علیه اعتقادات خود بپذیرد. پس اعتقاد به جهاد امری فطری و ذاتی است که در نهاد هر انسانی به امانت گذارده شده است. و بدیهی است زمانی که این اعتقاد یعنی جهاد توأم با عقیده و ایمان در راه آرمان‌های والا باشد ارزشمند خواهد بود و در ردیف بزرگ ترین عبادات به حساب می آید زیرا خدای تعالی جهاد را بر مردان و زنان واجب کرد. افضل ترین جهادها، جهاد با نفس است زیرا دشمن فقط در میدان نبرد با انسان می جنگد و قابل رؤیت است، در حالی که نفس همواره و در همه جا با انسان می جنگد و به خاطر اینکه دیده نمی شود از او و نقشه هایش غافل می شود و در حالی که نمی داند ضربات خود را وارد می کند. کسی که با نفس و هوایش جهاد کند و بتواند آن را تزکیه کند رستگار شده است.

کلید واژگان: جهاد، دفاعی، نفس.

مقدمه

جهاد امر مقدسی است که اسلام آن را مایه نجات انسان‌ها و حفظ حقوق ایشان دانسته است. فرهنگ جهادی همواره در طول تاریخ مورد توجه پیشوایان دینی بوده است. از آنجا که جهاد مفهومی ارزشی در اسلام است بر همه واجب است که در هنگام جنگ بجنکند زنان نیز می‌توانند نقش موثری داشته باشند زیرا جهاد تنها در میدان جنگ خلاصه نمی‌شود بلکه زن نیز می‌تواند در پشت جبهه کمک حال مردان باشد.

۱- جهاد در لغت و اصطلاح

در لغت: از ریشه ی (جَهَد و جُهِد) به معنای مشقت و زحمت و هم چنین به معنای توان و طاقت است.^۱

جهاد: «پیکار، مبارزه، تلاش».^۲

دفاع: «پس زدن، حفظ کردن».^۳

در اصطلاح تعابیر متعددی شده از جمله: ۱- بذل جان و مال به طریقی مخصوص برای جنگ با مشرکان و یا افراد یاغی در راه اعتلای کلمه ی اسلام است.^۴

۲- در اعتقادات دینی مسلمانان جنگیدن در راه خدا است.^۵

۳- مبارزه ی نو با کهنه به هر حال مقدس است، یعنی کهنه از آن جهت که کهنه است و از میان بردن آن جامعه را به سوی تکامل پیش می‌برد، استحقاق نابودی دارد نه از آن جهت که متجاوز است. و دفع تجاوز مشروع و مقدس است.

۴- جهاد با نفس: یعنی باید با نفس اماره ی بالسوء که به شدت فرمان به بدی می‌دهد مبارزه کرد.^۶

۱. راغب، اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، چاپ دوم، بی‌جا: المکتبه المرتضویه، ۱۳۶۳، ص ۱۰۱.

۲. حسن، انوری، فرهنگ بزرگ سخن، چاپ پنجم، ج سوم، تهران: سخن، ۱۳۸۶، ص ۲۲۳۴.

۳. محمد، معین، فرهنگ فارسی معین، چاپ دوم، ج دوم، تهران: نامن، ۱۳۸۴، ص ۱۰۹۴.

۴. زین الدین، جبعی عاملی، الروضه الربیه فی شرح اللعنه الدمشقیه، ج دوم، بیروت: دارالعالم الاسلامی، بی‌تا، ص ۳۷۹.

۵. حسن، انوری، فرهنگ نوجوان سخن، ص ۳۰۱.

۶. محمد علی، زکریایی، فرهنگ مطهر، چاپ اول، تهران: مؤسسه انتشارات آذریون، ۱۳۷۸، ص ۳۲۵ و ۳۲۴.

در این جا منظور از جهاد یعنی تلاش برای هدف والا و مقدس. هر انسانی ممکن است در نگاهی سطحی، جنگ را نوعی خشونت بداند اما با نگاهی دقیق تر می‌تواند بفهمد که موجودیت دین الهی و ارزش‌های اسلامی وابسته به آن است و با این نگاه به این می‌رسد که جهاد دستوری است که به وسیله ی آن ریشه‌ی فتنه‌ها و آلودگی‌ها برچیده می‌شود و انسان به هدف والا که همان تحقق ارزش‌های اسلامی و اخلاقی در جامعه است می‌رسد.

– اقسام جهاد

جهاد یکی از مهم ترین ارکان آیین مقدس است که دارای گسترش خاص خود بوده و روابط فردی، اخلاقی، روحی، اجتماعی و اقتصادی را در خود جای می‌دهد، هم چنان که یک دریای بزرگ همه‌ی رودخانه‌های کوچک و بزرگ را در خود جای می‌دهد. جهاد نیز اقسام زیادی دارد از جمله:

الف- جهاد اکبر: رسالتی است بر دوش همه‌ی انسان‌ها، زن، مرد، جوان و زمان جهاد اکبر شامل همه‌ی لحظات زندگی تا مرگ است و مکانش در همه جا است. اسلحه‌ی این جهاد ایمان و تقوی، و طرح نقشه ی آن کلام خدا، و فرمانده ی آن پیشوایان مکتب اند.

ب- جهاد اصغر: تلاش و کوشش پی‌گیر مسلمانان مؤمن و موحد (زن و مرد) را برای نابودی دشمنان خدا را جهاد اصغر گویند.^۱

تفاوت‌های جهاد اکبر و اصغر به شرح ذیل می باشد:

۱- انجام هر عبادت به طور کامل و با جمیع شرایط حتی جهاد مسلحانه در راه خداوند نیازمند به جهاد با نفس است آیا ادای نماز با حضور قلب و رعایت جمیع شرایط به طوری که ناهی از فحشا و منکر بدون جهاد با نفس ممکن است؟ آیا بدون جهاد با نفس می‌تواند جان بر کف در میدان نبرد حاضر گردد و با دشمنان اسلام بجنگد؟

۲- جهاد اصغر واجب کفایی است یعنی اگر به اندازه لازم، گروهی شرکت کردند از دیگران ساقط است. اما جهاد اکبر واجب عینی است و هیچ فردی از آن معاف نیست.

۳- جهاد اصغر، در زمان و مکان با شرایط خاصی انجام می‌پذیرد اما جهاد اکبر به زمان و مکان خاصی محدود نخواهد بود.

۱. حسین، علم الهدی، جهاد در قرآن و درس‌هایی از نهج البلاغه، تهران: واحد فرهنگی بنیاد شهید، ۱۳۶۱، ص ۱۰-۱۲.

- ۴- در جهاد اصغر دشمن ظاهر است اما در جهاد اکبر، دشمن مخفی و پنهان است.
- ۵- در درگیری با دشمن ظاهر انسان یک مرتبه از دنیا می رود؛ آن هم احتمالاً. اما در جهاد اکبر مبارزه با نفس هر روز انسان چندین مرتبه معنویت انسان در خطر قرار می گیرد.
- ۶- در جهاد اکبر چون نفس انسان، خارج از منطقه جغرافیایی است هیچ سنگر و دژ کارسازی نیست، حتی در شب تاریک و در منزل خلوت انسانی که در حال اشک ریختن و سجده و مناجات است نفس او را رها نمی کند.
- ۷- شکست در جهاد اصغر زود آشکار می شود ولی شکست در جهاد اکبر به زودی آشکار نمی شود زیرا گاهی انسان یک عمر از هوای نفس خود شکست می خورد اما توجه ندارد.
- ۸- در جهاد اصغر، وسیله های جنگی در هر زمان محدود است و به تناسب آن، باید اسلحه هایی به دست گرفت، ولی جهاد اکبر وسیله ی مخصوصی ندارد باید از کلمات انبیا و اولیا و تاریخ گذشتگان و نیز گریه بر حال خویشتن وسیله جنگی برای مبارزه با نفس اماره استخدام کرد.

ج- «جهاد دفاعی: تمام قوانین آسمانی و بشری به شخص یا جمعیتی که مورد هجوم واقع شده حق می دهد، برای دفاع از خویشتن به پا خیزد و آنچه در قدرت دارد به کار برد و از هر گونه اقدام منطقی برای حفظ موجودیت خویش فروگذار نکند این نوع جهاد را جهاد دفاعی می نامند.»^۱

د- «جهاد ابتدایی: یعنی موردی که مسلمان ها به نبرد با دشمن می پردازند و جنگ را آغاز می کنند.»^۲

تفاوت های جهاد دفاعی و ابتدایی به شرح ذیل است:

- ۱- عبارت است از پیکار با هدف دفاع از اسلام و سرزمین های اسلامی در برابر دشمن مهاجمی که اساس اسلام را تهدید می کند. اما جهاد ابتدایی آن است که در راه نشر و تبلیغ عقیده اسلامی صورت می گیرد در این قسم از جهاد مسلمانان به منظور دعوت کفار و مشرکان به اسلام و دعوت بغات به فرمانبرداری از حاکم اسلامی جهاد می کنند.

۱. ناصر، مکارم شیرازی، همان کتاب، ج دوم، چاپ اول، ص ۳۹ و ۳۸.

۲. طاهری، خرم آبادی، جهاد در قرآن، بی جا: پیام آزادی، ۱۳۶۸، ص ۵۲.

فهرست منابع

فهرست منابع

*قرآن کریم

- اصفهانی، راغب، مفردات الفاظ القرآن، چاپ دوم، بی جا: المكتبة المرتضویه، ۱۳۶۳.
- حسن، انوری، فرهنگ بزرگ سخن، چاپ پنجم، ج سوم، تهران: سخن، ۱۳۸۶، ص ۲۲۳۴.
- محمد، معین، فرهنگ فارسی معین، چاپ دوم، ج دوم، تهران: نامن، ۱۳۸۴، ص ۱۰۹۴.
- زین الدین، جبعی عاملی، الروضه الربیہ فی شرح اللمعه الدمشقیه، ج دوم، بیروت: دارالعالم الاسلامی، بی تا، ص ۳۷۹.
- حسن، انوری، فرهنگ نوجوان سخن، ص ۳۰۱.
- محمد علی، زکریایی، فرهنگ مطهر، چاپ اول، تهران: مؤسسه انتشارات آذریون، ۱۳۷۸، ص ۳۲۵ و ۳۲۴.
- حسین، علم الهدی، جهاد در قرآن و درس‌هایی از نهج البلاغه، تهران: واحد فرهنگی بنیاد شهید، ۱۳۶۱، ص ۱۰-۱۲.
- ناصر، مکارم شیرازی، همان کتاب، ج دوم، چاپ اول، ص ۳۹ و ۳۸.
- طاهری، خرم آبادی، جهاد در قرآن، بی جا: پیام آزادی، ۱۳۶۸، ص ۵۲.
- محمد، البهی، مفاهیم اخلاقی و عقیدتی قرآن، چاپ دوم، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۱، ص ۲۵۹-۲۵۷.
- مرتضی، مطهری، جهاد، چاپ چهاردهم، تهران: صدرا، ۱۳۷۹، ص ۷۰.
- علی، خامنه ای، زندگی به سبک جهادی، ص ۲۶.
- مریم، معین الاسلام، همان کتاب، ص ۱۱۴.
- محمد حسین، طباطبایی، تعالیم اسلام، چاپ سوم، قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۹، ص ۳۵۱ و ۳۵۰.

ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، چاپ بیست و هشتم، ج بیست و یک، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶.

سوره نسا (۴) آیه ۷۵.

ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، چاپ چهل و چهارم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶، ص ۴۱-۳۶.

محمد، محمدی ری شهری، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، چاپ سیزدهم، قم: دارالحدیث، ۱۳۸۷، ص ۳۷۷.

حسین، صدری مازندرانی، هنر همسریابی، چاپ پنجم، قم: مشهور، ۱۳۸۸، ص ۱۰۱.
احمدحسین، شریفی، آیین زندگی، چاپ نوزدهم، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۸۶، ص ۱۷۵.
احمد، لقمانی، چگونه شاد و خنده رو باشیم، چاپ پنجم، قم: بهشت بینش، ۱۳۸۹، ص ۹۸.

محمد، محمدی اشتهااردی، نگاهی بر زندگی حضرت فاطمه زهرا سلاماللهعلیها، چاپ دوم، تهران: نشر مطهر، ۱۳۷۴، ص ۵۵.

یوسف، قرضاوی، سیمای صابران در قرآن، چاپ پنجم، قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۷۸، ص ۳۰-۲۷.

علی، خامنه ای، گفتاری در باب صبر، تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی بیست و دوم بهمن، بی تا، ص ۲۷.

محمد، محمدی اشتهااردی، زنان مرد آفرین تاریخ، تهران: انتشارات افق فردا، ۱۳۷۹، ص ۴۹.

محمدرضا، سالاری فر، خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، چاپ یازدهم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴، ص ۱۲۲-۱۲۰.

محمدرضا، جلیلی، جایگاه زن در خانواده و اجتماع در اسلام و یهودیت، تهران: دستان، ۱۳۸۳، ص ۴۴.

فریبا، عباسوند، زن در اسلام، قم: نشر هاجر، ۱۳۹۵، ص ۲۳۹.

- محمود، اکبری، دختران پندها و هشدارها، چاپ دوازدهم، قم: گلستان ادب، ۱۳۸۶، ص ۴۶.
- عباس، رحیمی، زندگی موفق رازهای خوب زیستن، چاپ نهم، قم: نشر جمال، ۱۳۸۶، ص ۴۹.
- حسن، ملکی، با مشکلات همسر چه کنم، چاپ چهارم، اصفهان: حدیث راه عشق، ۱۳۸۸، ص ۱۵۳-۱۵۰.
- احمد، صادقی اردستانی، ازدواج و اخلاق خانواده، چاپ اول، قم: مؤسسه انتشاراتی امام عصر علیهاالسلام، ۱۳۸۳، ص ۲۸۹.
- دورتنی، کارنگی، آیین همسرداری، چاپ سوم، تهران: سلسله مهر، ۱۳۸۷، ص ۳۲۲ و ۳۲۱.
- عباس، پسندیده، رضایت از زندگی، چاپ پنجم، قم: دارالحدیث، ۱۳۸۴، ص ۱۳۴.
- عباس، پسندیده هنر رضایت از زندگی، چاپ بیستم، قم: عارف، ۱۳۹۵، ص ۳۸.
- مجتبی، حسینی، احکام روابط زن و شوهر و همسرداری، چاپ اول، قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها دفتر نشر معارف، ۱۳۸۸، ص ۴۰ و ۳۹.
- ستاد برگزاری یکصدمین سال میلاد امام خمینی کمیته بانوان علمی کنگره، تأملی بر جایگاه زن، چاپ اول، بی جا: کمیته تبلیغات و انتشارات ستاد، ۱۳۷۹، ص ۲۰۲.
- سوره نسا (۴) آیه ۳۴.
- حسین، مظاهری، اخلاق در خانه، چاپ نوزدهم، قم: نشر اخلاق، ۱۳۹۱، ص ۳۴۲ و ۳۴۱.
- احمد، صادقی اردستانی، اخلاق زن و شوهر و تنظیم خانواده، چاپ سوم، بی جا: حافظ نوین، ۱۳۷۵، ص ۳۲ و ۳۱.
- محمدباقر، مجلسی، بحارالانوار، چاپ چهارم، ج چهل و سوم، تهران: انتشارات اسلامی، بی تا، ص ۱۳۴.
- محمدرضا، سالاری فر، درآمدی بر نظام خانواده در اسلام، چاپ هفتم، قم: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران نشر هاجر، ۱۳۹۱، ص ۶۶.

- .محسن، سعیدیان، آیین همسررداری و تدبیر خانواده، چاپ اول، تهران: مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر، ۱۳۸۴، ص ۱۳۸.
- .امیر، ملک محمودی الیگودرزی، راهنمای خانواده راز شاد زیستن و خوشبختی در کانون گرم خانواده، چاپ پنجاه، قم: انتشارات منشور وحی، ۱۳۸۸، ص ۷۴.
- .علی احمد، پناهی، همسررداری، چاپ دوم، قم: معارف، ۱۳۹۱، ص ۱۱۳.
- .علی، حسین زاده، همسران سازگار، چاپ پانزدهم، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمه الله، ۱۳۸۸، ص ۲۵۵.
- .داود، حسینی، روابط سالم در خانواده، چاپ بیست و یکم، قم: مؤسسه بوستان کتاب مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۸۶، ص ۲۳ و ۲۲.
- .حسین، بستان، اسلام و جامع شناسی خانواده، چاپ پنجم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۳، ص ۸۶.
- .غلامعلی، افروز، مبانی روان شناختی خانواده و رابطه زن و شوهر با تاکید بر حقوق عاطفی متقابل، چاپ اول، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفته، ۱۳۹۳، ص ۳۳-۳۱.
- .ویلیارد، هارلی، عاشق شو و عاشق بمان، چاپ اول، تهران: نسل نواندیش، ۱۳۸۷، ص ۷۷ و ۷۶.
- .معاونت تربیتی و فرهنگی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمه الله، خانواده پویا، ج ششم، چاپ سوم، قم: زلال کوثر، ص ۳۸ و ۳۷.
- .نرگس، خدای، مادری حقوق و مسئولیت‌ها، چاپ اول، قم: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۹۵، ص ۷۴.
- .همان کتاب، ج سوم، ص ۴۳.
- .محمدجواد، قاسمزاده، تربیت‌کودک، شمیم‌قلم، ۱۳۸۱، ص ۱۵-۱۲.
- .محمد جواد، طبسی، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت علیهم السلام، چاپ هجدهم، قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۳، ص ۱۰۳.
- .حبیب الله، مظاهری، سیری در مسایل خانواده، چاپ اول، بی جا، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰، ص ۷۱.

و من آیاته أن خلق لكم من أنفسكم أزواجاً لتسكنوا اليها و جعل بينكم مودةً و رحمةً، روم (۳۰) آیه ۲۱.

اصغر، طاهرزاده، زن آن گونه که باید باشد، چاپ دوم، اصفهان: لب المیزان، ۱۳۸۷، ص ۲۸۴-۲۸۶.

احمد، حسینی، بهداشت روانی ازدواج و همسررداری، چاپ اول، تهران: مفید، ۱۳۸۰، ص ۵۲.

علی اصغر، عزیزی، ازدواج و خانواده در کلام خدا، چاپ اول، قم: دارالصادقین، ۱۳۷۶، ص ۴۰.

علی نقی، فقیهی، تربیت جنسی مبانی اصول و روش‌ها از منظر قرآن و حدیث، چاپ پنجم، قم: دارالحدیث، ۱۳۸۷، ص ۳۲۰.